

2. A szövegkompozíció elemzéséről

2.3.

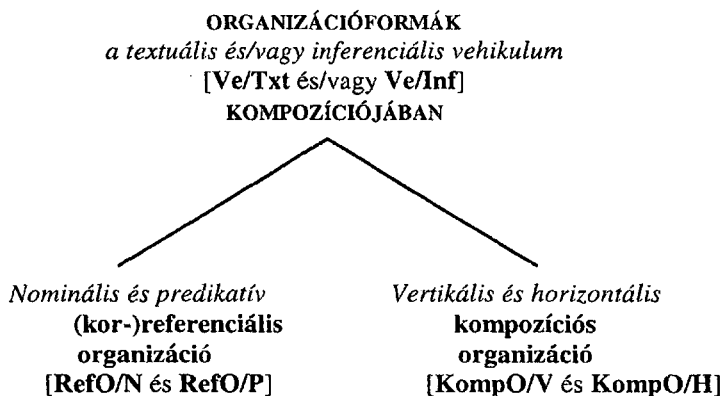
A szövegkompozíció komplex elemzésének összetevői
(Példaszöveg: Nemes Nagy Ágnes „Amikor” című írása)
[Ez az írás ennek a kötetnek a számára készült 2006-ban]

2.3.0. Bevezetés

Ebben a fejezetben a szövegkompozíció általam eddig alkalmazott komplex elemzésének enyhén módosított változatát mutatom be. A példaszöveg korábbi elemzéséhez lásd *A szöveg mint komplex jel* címmel az Akadémiai Kiadónál 2004-ben megjelent könyvem 3. fejezetét, valamint a 2006-ban Egerben megrendezett szemiotikai konferencián „Tipológiai ismeretek és alkalmazásuk komplex jelek létrehozásában és befogadásában” címmel megtartott előadásom szövegét (a konferencián elhangzott előadások szövegét tartalmazó kötet jelenleg megjelenés alatt).

2.3.1. A szövegkompozíció organizációformái

A szövegkompozíció komplex elemzéséhez mindenekelőtt különféle organizációformákat kell bevezetni. Ezek az organizációformák PETŐFI: 2004. alapján a következőképpen mutathatók be és értelmezhetők (lásd 2.3.1. diagram)

2.3.1. diagram: Organizációformák

A *vehikulum* szakszóval egy jel fizikai testére utalunk. A *textuális és inferenciális vehikulum* megkülönböztetése azt jelenti, hogy a kompozíció elemzésénél figyelembe vehetjük csupán azokat az elemeket / egységeket, amelyek az elemzendő vehikulumban fizikailag ténylegesen jelen vannak, vagy az adott vehikulumban kiegészíthetjük mindazokkal az elemekkel / egységekkel, amelyek fizikailag nincsenek ugyan jelen benne, de a fizikailag jelen lévő elemekből / egységekből levezethetően annak implicit részét képezik. Az első esetben a *textuális vehikulum* [= **Ve/Txt**] a másodikban az *inferenciális vehikulum* [= **Ve/Inf**] elnevezést használjuk.

A *referenciális / korreferenciális nominális organizáció* [= **RefO/N**] és a *referenciális / korreferenciális predikatív organizáció* [= **RefO/P**] szakkifejezések közül: az első azoknak a személyekre, tárgyakra, tényállásokra utaló nominális nyelvi elemeknek az organizációját jelzi, amelyekről a szöveg feltehetően szól; a második pedig azoknak az egyszerű vagy összetett igei szókapcsolatoknak / szintagmáknak az organizációját, amelyek az adott szöveg közléstartalmát hordozzák; a referenciális / korreferenciális nominális organizációt célszerű tematikus hálóként ábrázolni.

A *vertikális kompozíciós organizáció* szakkifejezés [= **KompO/V**] a vehikulum 'hierarchikus felépítésére' utal, arra a felépítésre, amelyik a vehikulum azonosítható minimális egységeiből kiindulva ér el a szövegvehikulumhoz, mint maximális organikus egységhez. A hierarchikus felépítés (a vertikális kompozíciós organizáció) értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (az úgynevezett *konstringencia*) különféle megnyilvánulási formái játsszák az alapvető szerepet. (A vertikális organizációt – a szemléletesség biztosítása érdekében – célszerű ágrajzként ábrázolni).

A *horizontális kompozíciós organizáció* szakkifejezés [= **KompO/H**] ezzel szemben egyrészt a vehikulumot alkotó elemek (szövegmondat-összetevők, illetőleg szövegmondatok) 'lineáris, szekvenciális egymáshoz kapcsoltságára', másrészt a vertikális kompozíció különböző hierarchiaszintjein fellelhető ismétlődő formai és szemantikai konfigurációira. Míg a *hierarchikus* felépítés értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (a *konstringencia*) különféle *megnyilvánulási* formái játsszák az alapvető szerepet, a *szekvenciális* felépítés értelmezésében ezzel szemben a szövegmondatok között kimutatható formai kapcsolatok (a *konnexitás*), valamint a lexiko-szemantikaiak (a *kohézió*); a *szövegkohérenca* feltétele a konstringens tényállás-együttes, nem feltétele sem a konnexitás, sem a kohézió.

Lássuk most ezeket a vehikulumtípusokat és organizációformákat Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegének [= **T₁**] felhasználásával.

2.3.2. Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegének textuális és inferenciális vehikuluma

Az *Amikor* című szöveg *textuális vehikuluma* [= **T₁Ve/Txt**] a „Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei” című kötetben (Osiris-Századvég, Budapest, 1995.) a következő. (Elemzésünk tárgyának a forrását minden esetben meg kell adnunk, mert különböző kiadások más-más tördeléssel és / vagy tipográfiával hozhatják ugyanazt a művet, a szövegvariánsokról nem is beszélve.)

T₁Ve/Txt

AMIKOR

*Amikor én istent faragtam,
kemény köveket válogattam.
Keményebbeket, mint a testem,
hogy, ha vigasztal, elhihessem.*

Ehhez a textuális vehikulumhoz például a következő *inferenciális vehikulum* [= **T₁Ve/Inf**] rendelhető:

2. A szövegkompozíció elemzéséről

T_1Ve/Inf

AMIKOR

Amikor én istent faragtam,

(akkor) (a faragáshoz) *kemény köveket válogattam.*

Keményebb(köv)eket (válogattam), mint a(milyen kemény a) testem,

(azért) *hogy, ha vigasztal (engem ez a faragott isten),*

(akkor) (e faragott isten vigasztalását) *elhihessem.*

Ebben a reprezentációban a kurzívval szedett elemek a textuális vehikulum elemei, a normállal szedetttek az azokból levezetettek.

2.3.3. Verbális makrokompozícióegységek Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegében

Az organizációformák tárgyalásához először a verbális makrokompozícióegység fogalmát kell bevezetnünk, majd alkalmaznunk kell ezt a fogalmat a szövegben explicit módon jelölt verbális makrokompozícióegységekre.

Az egyszerűség kedvéért a szóban forgó fogalmat és alkalmazását itt együtt tárgyalom és az alkalmazás bemutatásához az *Amikor* című szöveg cím nélküli T_1Ve/Inf reprezentációját használom fel (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow K$, ahol K verbális makrokompozícióegységre utaló szimbólum).

$T_1Ve/Inf \leftarrow K$

[K1 ⁰]	<i>Amikor</i> [K1.1]	<i>én istent faragtam,</i>
	(akkor) [K1.2]	(a faragáshoz) <i>kemény köveket válogattam.</i>
[K2 [∞]]	[K2.1]	<i>Keményebb(köv)eket (válogattam), mint a(milyen kemény) a testem,</i>
		(azért) <i>hogy</i>
[K2.2 ⁰]	<i>ha</i> [K2.2.1]	<i>vigasztal (engem ez a faragott isten)</i>
	(akkor) [K2.2.2]	(e faragott isten vigasztalását) <i>elhihessem.</i>

Ebben a reprezentációban a $[K]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszerű első fokú verbális makrokompozícióegységeket jelölnek, a $[K^0]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszeresen összetetteket, a $[K^\infty]$ szimbólumok szintaktikai szerkezetüket tekintve kétszeresen összetetteket.

Az itt értelmezett kompozícióegység terminusok verbális szövegek esetében az egyszerű mondat, illetőleg az egyszeresen és kétszeresen összetett mondat terminusok helyettesítői. Alkalmazásukat az teszi indokolttá, hogy mivel értelmezésük nincs verbális szövegekhez kötve, alkalmazhatók bármilyen médium kompozícióegységeire.

2.3.4. Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének (kor)referenciális organizációja

A (kor)referenciális organizáció tárgyalásához először a *nominális* és a *predikatív* (kor)referenciaindexek listáját kell összeállítani (lásd **Indexlista**), az indexeket be kell il-

leszteni a $T_1Ve/Inf \leftarrow K$ reprezentációba (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow K \leftarrow$ indexek), majd létre kell hozni a szöveg indexhálóját (lásd **Indexháló**).

Indexlista

*Nominális
(kor)referenciaindexek*

*Predikatív (funktör funkciójú)
(kor)referenciaindexek*

én (a beszélő)	[=o01]	farag	[=f01]
isten	[=o02]	faragtam	[=f01]∧[=o01]
faragás	[=o03⇐f01]	kemény	[=f02]
kövek	[=o04]	keményebb	[=f02']
test	[=o05]	válogat	[=f03]
testem	[=o05]∧[=o01]	válogattam	[=f03]∧[=o01]
vigasztalás	[=o06⇐f04]	vigasztal	[=f04]
kemény^kövek	[=f02']^ [=o04]	elhisz	[=f05]
keményebb^(köv)ek	[=f02']^ [=o04]	elhihessem	*[=f05]∧[=o01]
faragott^isten	[=f01]^ [=o02]		

Az indexekben található szimbólumok értelmezése:

- az indexekben az „o” betű a legáltalánosabb értelemben tárgyra (objektumra), az „f” betű ezzel szemben a legáltalánosabb értelemben funktorra utaló szimbólum;
- a „⇐” szimbólumot tartalmazó indexek 'igéből képzett főnév' szerkezetű nominális indexek;
- a „∧” szimbólumot tartalmazó indexek 'szótő + szuffixum' szerkezetűek;
- a konkatenáció jelét („^”) tartalmazóak szintagmaszerkezetűek.

$T_1Ve/Inf \leftarrow K \leftarrow$ indexek

[K1 ^o]	<i>Amikor</i>	[K1.1]	<i>én</i> [=o01] <i>isten</i> [=o02] <i>é</i> <i>farag</i> [=f01] <i>tam</i> [=o01],
	<i>(akkor)</i>	[K1.2]	<i>(a faragás</i> [=o03/f01] <i>)hoz</i> <i>kemény</i> [=f02]^
			<i>kövek</i> [=o04] <i>et válogat</i> [=f03] <i>tam</i> [=o01].
[K2 ^{oo}]		[K2.1]	<i>Keményebb</i> [=f02']^(köv)ek[=o04] <i>et</i>
			<i>(válogat</i> [=f03] <i>tam</i> [=o01]), <i>mint a</i> (milyen kemény[=f02]) <i>a</i>
			<i>test</i> [=o05] <i>em</i> [=o01],
(azért) <i>hog</i> y			
[K2.2 ^o]	<i>ha</i>	[K2.2.1]	<i>vigasztal</i> [=f04] (engem[=o01] ez a faragott[=f01]^
			<i>isten</i> [=o02])
	<i>(akkor)</i>	[K2.2.2]	<i>(e faragott</i> [=f01]^ <i>isten</i> [=o02] <i>vigasztalás</i> [=o06/f04] <i>át)</i>
			<i>elhihes</i> [=f05] <i>sem</i> [=o01].

Indexháló

	Indexháló	K1.1	K1.2	K2.1	K2.2.1	K2.2.2
én (a beszélő)	[=o01]	[+], /+/	/+/	/+/	[+]	/+/
isten	[=o02]	[+]			[+]	[+]
faragás	[=o03⇐f01]		[+]			

2. A szövegkompozíció elemzéséről

kövek	[=o04]	[+]			
test	[=o05]				
testem	[=o05]∩[=o01]		[+]		
vigasztalás	[=o06⇐f04]				[+]
kemény^kövek	[=f02]^ [=o04]	[+]			
keményebb^(köv)ek	[=f02']^ [=o04]		*[+]		
faragott^isten	[=f01]^ [=o02]			[+]	[+]
farag	[=f01]	(/+)	(+)		
faragtam	[=f01]∩[=o01]	<u>/+/</u>			
kemény	[=f02]	/+/			
keményebb	[=f02']		/+/		
válogat	[=f03]	(/+)	(+)		
válogattam	[=f03]∩[=o01]	<u>/+/</u>	/+/		
vigasztal	[=f04]			<u>/+/</u>	
elhisz	[=f05]				(/+)
elhihessem	*[=f05]∩[=o01]				<u>/+/</u>

Jelmagyarázat:

- a szögletes zárójelben álló plusz jelek nominális elemeket, a ferde vonalak közé zártak verbálisakat jelölnek,
- az aláhúzottak a textuális az alá nem húzottak az inferenciális vehikulum elemeit jelölik,
- a kerek zárójelbe tett elemek szóalaktöveket jelölnek.

2.3.5. Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegének vertikális kompozíciós organizációja

A vertikális kompozíciós organizáció tárgyalásához először a tényállás és tényállás-konfiguráció fogalmát kell bevezetnünk, majd alkalmaznunk kell e fogalmakat a választott szövegre.

Az egyszerűség kedvéért a szóban forgó fogalmakat és alkalmazásukat itt is együtt tárgyalom, és az alkalmazások bemutatásához az *Amikor* című szöveg cím nélküli T_1Ve/Inf reprezentációját használom fel (lásd $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$)

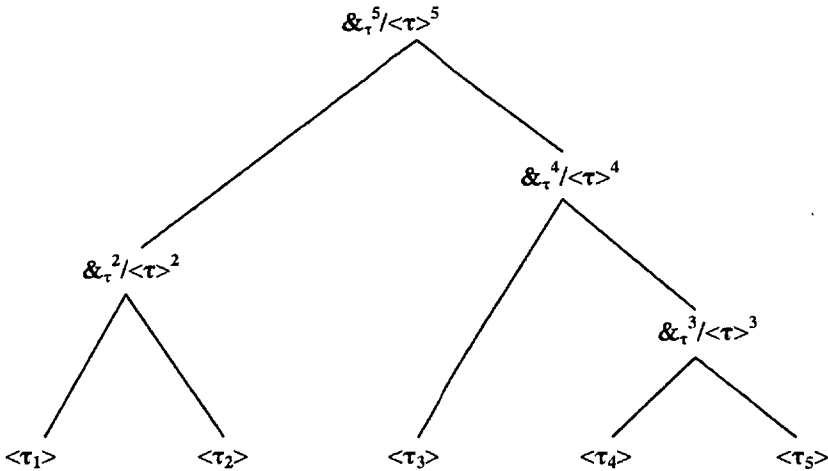
$$T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$$

- amikor < τ_1 : én istent faragtam>,
(akkor) < τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>.
 < τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény a testem>,
 (azért) hogy,
ha < τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>,
(akkor) < τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) *elhihessem>.

- a dőlt betűkkel szedett lexikai elemek (elemrészek) az eredeti T_1Ve/Txt elemei (elemrészei), az *elhihessem* szó előtt álló csillag arra utal, hogy a tényállás-konfiguráció reprezentációjában helyette „hiszem” kell álljon;

- az alsó számindexszel ellátott τ szimbólumok a tényállások azonosítói;
- a zárójelbe tett, normál módon szedett lexikai elemek (elemrészek) az eredeti T_1Ve/Txt -be beillesztett olyan kiegészítő elemek, amelyek az eredetiből kikövetkeztethetők, s mint olyanok, a tényállásokra utaló szövegmondatokat önálló teljes szövegmondatokká teszik (lásd T_1Ve/Inf);
- az aláhúzott elemek nyelvi kapcsolóelemek.

Az *Amikor* című szöveghez rendelhető (egyik lehetséges) 'tényálláskonfiguráció-ágrajz'-ot a 2.3.5.a. diagram ábrázolja.

2.3.5.a diagram: Az *Amikor* című szöveg tényálláskonfiguráció-ágrajza

Az ágrajz olvasatához egyrészt lásd a $\&\tau$ szimbólumok értelmezését, másrészt a $\&\tau^5$ és $\&\tau^4$ szimbólumok értelmezésével kiegészített $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i$ -t: $T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i \leftarrow (\&\tau^5 + \&\tau^4)$.

A számkitevővel ellátott $\&\tau$ szimbólumok a tényállások (tényállás-együttesek) közötti összefüggésekre utaló elem párok. A ritkítottan szedetteknek explicit nyelvi megfelelője nincs a T_1Ve/Txt -ben, a dőlt betűvel szedettek a T_1Ve/Txt -ben tényleges lexikai elemeként is előfordulók, a normál módon szedettek kiegészítők. A konfiguráció olvasatában az elem pár kötőjel előtt álló tagja a szóban forgó $\&\tau^n$ előtagú szimbólum által dominált ágrajz bal oldali, a kötőjel után álló tagja a jobb oldali ága elé helyezendő.

$\&\tau^5$: TÉNY – KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

$\&\tau^2$: *amikor* – akkor

$\&\tau^4$: azért, *hog*y

$\&\tau^3$: *ha* – akkor

$T_1Ve/Inf \leftarrow \tau_i \leftarrow (\&\tau^5 + \&\tau^4)$:

TÉNY

2. A szövegkompozíció elemzéséről

amikor < τ_1 : én istent faragtam>

(akkor) < τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>

KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

< τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény) a testem>

(azért) *hogy*,

ha < τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>,

(akkor) < τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) *elhiszem*>.

A tényállások és a szintaktikai szerkezetüket tekintve egyszerű első fokú verbális makrokompozícióegységek között egyértelmű referenciarelációk állnak fenn, aminek következtében az ezeket a kompozícióegységeket jelző szimbólumokat e tényállásokra utaló referenciaindexekként kezelhetjük (lásd a 2.3.4. alfejezet Indexlistájával analóg < τ_1 > – [K] listát).

< τ_1 > – [K] lista

< τ_1 : én istent faragtam>

[K1.1]

< τ_2 : (a faragáshoz) kemény köveket válogattam>

[K1.2]

< τ_3 : keményebb(köv)eket (válogattam), mint (amilyen kemény a testem)>

[K2.1]

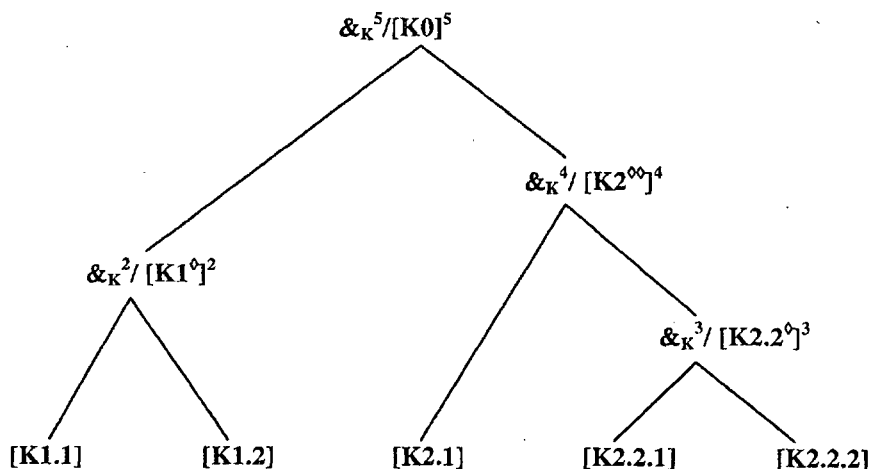
< τ_4 : vigasztal (engem ez a faragott isten)>

[K2.2.1]

< τ_5 : (e faragott isten vigasztalását) *elhiszem*>

[K2.2.2]

Ez a referenciareláció természetesen kiterjeszthető a tényállás-konfigurációk és az egyszeresen, valamint többszörösen összetett verbális makrokompozícióegységek, illetőleg ezek konfigurációinak kapcsolatára is (lásd a 2.3.5.b diagramot).

2.3.5.b diagram: Az *Amikor* című szöveg verbális makrokompozícióegység-konfiguráció ágrajza

A diagramban:

- a $[K0]^5$ szimbólum a szöveg címe megfelelőjeként értelmezhető;
- a számkitevővel ellátott $\&_K$ szimbólumok a különböző szintű verbális makrokompozícióegységek közötti összefüggésekre utaló elempárok, amelyek értelmezése a következő:

$\&_K^5$: TÉNY – KIEGÉSZÍTŐ MAGYARÁZAT

$\&_K^2$: *amikor* – akkor

$\&_K^4$: azért, *hog*y

$\&_K^3$: *ha* – akkor

ahol a $\&_K^5$ szimbólumnak csak a „pont” (mint írásjel) felel meg, verbális megfelelője nincs; az elempárok dőlt betűvel szedett összetevői a T_1Ve/Txt -ben tényleges lexikai elemekként is előfordulók, a normál módon szedettek kiegészítők;

- a konfiguráció olvasatában az elempár kötőjel előtt álló tagja a szóban forgó $\&_K^n$ előtagú szimbólum által dominált ágrajz bal oldali, a kötőjel után álló tagja a jobb oldali ága elé helyezendő.

2.3.6. Nemes Nagy Ágnes *Amikor* című szövegnek horizontális kompozíciós organizációja

A *vertikális kompozíciós organizáció és horizontális kompozíciós organizáció* szakkifejezések közül – ahogy láttuk – az első a vehikulum ’hierarchikus felépítésére’ utal. A második szakkifejezés, ezzel szemben egyrészt a vehikulumot alkotó elemek (szövegmondat-összetevők, illetőleg szövegmondatok) ’lineáris, szekvenciális egymáshoz kapcsoltágára’, másrészt a vertikális kompozíció különböző hierarchiaszintjein fellelhető ismétlődő formai és szemantikai konfigurációkra. Míg a *hierarchikus* felépítés értelmezésében a tényállások közötti tényleges vagy feltételezhető kapcsolat (a *konstringencia*) különféle megnyilvánulási formái játsszák az alapvető szerepet, a *szekvenciális* felépítés értelmezésében ezzel szemben a szövegmondatok között kimutatható formai kapcsolatok (a *konnexitás*), valamint a lexiko-szemantikaiak (a *kohézió*); a *szövegkohérenencia* feltétele a konstringens tényállás-együttes, aminek viszont nem feltétele sem a konnexitás, sem a kohézió.

Ami Nemes Nagy Ágnes szövegét illeti, világos, hogy abban egyrészt az egyes szövegmondatok összetevői, másrészt maguk a szövegmondatok az adott szekvenciális elrendezéstől különböző elrendezésben is állhatnak. Például:

- „amikor én faragtam istent”, „amikor istent én faragtam”, „istent amikor én faragtam” stb., illetőleg
- „kemény köveket válogattam” „amikor én istent faragtam”, vagy „kemény köveket válogattam” „amikor istent én faragtam” stb.

Az *Amikor* című szövegben a szövegmondatok adott szekvenciális elrendezése *konnex* (a konnexitás hordozói az ’első személyre’ utaló önálló elemek, illetőleg igei és fő-

2. A szövegkompozíció elemzéséről

névi toldalékok: én – faragtam – válogattam – testem – vigasztal (engem) – elhihessem), s ha a „kemény” – „keményebbeket” szópárt lexikai-szemantikai kapcsolat kifejezőjeként értelmezzük, akkor *kohezív* is.

2.3.7. Az első fokú értelmi, referenciális és kommunikatív jelentésről általában és Nemes Nagy Ágnes Amikor című szövegével kapcsolatban

A szöveg első fokú interpretáció alapján létrehozott jelentésével kapcsolatban célserű különbséget tennünk értelmi, referenciális és kommunikatív jelentés között.

Az *értelmi* (vagy más szakkifejezéssel élve 'verbalizált fogalmi') jelentést úgy kapjuk meg, hogy a vehikulum feltételezett szintaktikai formációját követve létrehozzuk a lexikai elemekhez rendelt nyelvi jelentések kombinációját, és az eredményt nyelvi-szemantikai szempontból értelmezzük. Ez a művelet megkívánhatja egyrészt azt, hogy a formáció létrehozásakor bizonyos szövegmondatokat azokban explicite jelen nem lévő, de a meglévőkből kikövetkeztethető elemekkel kiegészítsünk, másrészt pedig azt, hogy az értelmezés elvégzésekor, a „szótári jelentések”-et alapul vevő jelentések alkalmazásán kívül, világra vonatkozó konvencionális ismereteket ('tudáskereteket', 'forgatókönyveket'), illetőleg feltevéseket is alkalmazzunk. Az értelmi jelentés tehát a vehikulum textuális és inferenciális organizációjához kapcsolódik.

Mind a referenciális, mind a kommunikatív jelentés létrehozásának az értelmi jelentés képezi az alapját.

A *referenciális* jelentést a vehikulumhoz annak feltételezett (nominális és predikatív) referenciális, valamint vertikális és horizontális kompozíciós organizációja értelmezése alapján rendeljük. A *nominális* referenciális organizáció értelmezése – ahogy láttuk – egyrészt azoknak az entitásoknak (személyeknek, tárgyakkal, tényállásoknak) az azonosítását jelenti, amelyekre az értelmezendő vehikulumban feltételezetten utalás történik, másrészt e vehikulum azon lexikai elemei hálójának megalkotását, amelyeket korreferenciális ('együttutaló') elemeknek tartunk. A *predikatív* referenciális organizáció értelmezése pedig egyrészt azoknak az igei vagy más természetű predikátumoknak (pontosabban ezek funktorainak) a meghatározását, amelyek alkalmazásával a vehikulum a tényleges vagy feltételezett világdarab tényleges vagy feltételezett tényállásait reprezentálja, másrészt az ezek között a predikátumok között feltételezett korreferenciális (együttutaló) relációkét.

A referenciális jelentés interpretatív megalkotásának azonban a referenciális organizáció értelmezése csupán egyik feltétele. Másik feltétele egy azokkal operáló elfogadható vertikális és horizontális kompozíciós organizáció létrehozhatósága. Míg az előző csak azonosítja a referált entitásokat, az utóbbi e referált entitások által létrehozott tényállások (tényállás-konfigurációk) között értelmez elvárásoknak megfelelő konstringenciarelációkat, illetve e relációkat kifejező természetes nyelvi kifejezések között lineárisan jól formált makroláncokat.

A vehikulumhoz első fokon rendelhető, minden feltételnek eleget tevő referenciális, valamint kompozíciós organizációk lehetővé teszik egy olyan referenciális jelentés értelmezhetőségét, amelynek alapján az ezekkel az organizációkkal rendelkező szöveget egy (nyelvileg jól formált módon kifejezésre juttatott) konstringens világdarab kifejezőjének tudjuk elfogadni. Ha egy szöveggel kapcsolatban ez a helyzet fennáll, a szöveget

koherensnek nevezzük.

A *kommunikatív* jelentés értelmezése 'természetes nyelv specifikus' komplex feladat. A kommunikatív jelentés ugyanis egyrészt az alapegységek (egyszerű szövegmondatok) összetevőinek adott belső elrendezésétől és prozódijától, másrészt az adott belső elrendezésű és prozódijú alapegységek (egyszerű szövegmondatok) lineáris sorrendjétől függ. E két elrendezéshez a különböző természetes nyelvek rendszere különböző lehetőségeket nyújt, illetve megkötéseket értelmez. Amely nyelvben egy alapegység összetevői (illetőleg az alapegységek maguk) szekvenciálisan különféle módokon rendezhetők el, és a különböző elrendezésekhez különféle prozódiai struktúrák rendelhetők, egy-egy adott vehikulumhelyen a megengedettek közül alkalmazásra kiválasztott elrendezés és prozódiai struktúra 'informatív'. Vagy azáltal, hogy az adott nyelv rendszere struktúráinak alkalmazását illetően jelöletlen, vagy azáltal, hogy a jelöletlentől való távolságának mértékében jelölt. Ezt az 'informativitást' nevezem a szóban forgó alapegység, illetőleg alapegységlánc kommunikatív jelentésének.

E három jelentésfajta adekvát tárgyalása megkívánja, hogy azokat mind az első fokú, mind a másodfokú interpretáció keretében értelmezzük. Ennek elméleti feltételeivel azonban itt nem kívánok foglalkozni.

Nemes Nagy Ágnes szövegéhez az első fokú interpretáció keretében nem tudunk *értelmi* jelentést rendelni, mert a lexikai elemeihez rendelhető nyelvi jelentések egymással konvencionálisan nem kapcsolhatók össze (a szavak betű szerinti értelmében istent nem lehet faragni). Ennek következtében nem tudunk *referenciális* sem. Mindezek eredményeként az első fokú interpretáció keretében nincs értelme *kommunikatív* jelentésről sem beszélni.

Egy lehetséges másodfokú interpretáció azonban lehetővé teheti mindhárom jelentésfajta értelmezését, amiről annak explicit tárgyalása nélkül is könnyen meggyőződhetünk, minthogy ilyen interpretáció létrehozása nem okoz nehézséget.

2.4.

Összefoglaló megjegyzések

Az ebbe a fejezetbe felvett három írás a szövegkompozíció szemiotikai megközelítéséről ad vázlatos képet, a harmadik a komplex szemiotikai textológiáiról.

Mínthogy a szemiotikai textológia elméleti keretének kidolgozása még nem tekinthető befejezettnek, ez a harmadik írás, bár elsődlegesen az elméleti keret kompozíció-elemzéssel foglalkozó összetevőit is tárgyaló két legutóbbi publikációra támaszkodik (*A szöveg mint komplex jel* címmel az Akadémiai Kiadónál 2004-ben megjelent könyvem 3. fejezetére, valamint a 2006-ban Egerben megrendezett szemiotikai konferencián „Tipológiai ismeretek és alkalmazásuk komplex jelek létrehozásában és befogadásában” címmel megtartott előadásom szövegére), mindkettőhöz képest tartalmaz újabb elemeket. Az egyik új elem a korreferenciaindex konstruálásának az eddigiekhez képest részben megváltoztatott módja, valamint a nominális és a verbális indexek együtt szerepeltetése egy Indexhálóban. A másik új elem, a tényállások konfigurációjának és a verbális makrokompozícióegységek konfigurációjának egymással összehangolt ágrajzok formájában való reprezentálása.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

Úgy gondolom, hogy nemcsak hasznos, hanem szükséges is lenne a szövegkompozíció organizációformáinak elemzésével foglalkozó, mind tetszőleges szövegtani, mind szemiotiai textológiai indíttatású szakirodalmának újbóli, kritikai áttekintése, egy újabb (revideált) integratív elméleti keret körvonalazása érdekében.